

Universiteit Utrecht

20 januari 2023

Van oppervlakkig naar diep lezen

Patrick Rooijackers

promovendus UU, via Dudoc Alfa-beurs;

toetsdeskundige bij Stichting Cito

docent Nederlands (Sint-Janslyceum)

Universiteit Utrecht

Een verzoek vooraf ...

Koester de meritocratie

[Redacted text block]

Doel van de leestaak

Je schrijft een betoog over het nut van de 'meritocratie' en verzamelt argumenten waarom een meritocratie wel én niet een goede zaak is.

Wat ga je daarvoor doen?

Lees deze tekst en selecteer voor jezelf de argumenten voor of tegen. Vervolgens ontvang je drie begripsvragen; de tekst is dan niet langer raadpleegbaar.

Koester de meritocratie

[1] We kunnen ons gelukkig prijzen dat het nieuwe kabinet een aantal opvallend competente leden telt. Deze ministers en staatssecretarissen zijn uiteraard nooit uitsluitend gekozen op basis van kwaliteit, maar ze staan niet op het bordes dankzij familiebanden, afkomst, blinde loyaliteit aan de leider of steekpenningen. We weten niet beter; onze samenleving is het schoolvoorbeeld van een moderne meritocratie.

[2] De meritocratie staat echter steeds meer in een kwaad daglicht. Het leidt immers tot arrogant gedrag als de elite zich superieur voelt aan de rest en hun kinderen voortrekt via bijles en relaties. Dergelijke 'erfelijkheid' is extra funest als schooltests in feite sociaal-culturele aanpassing meten in plaats van intelligentie. Vanuit alle kanten groeit dus het verzet tegen de meritocratie.

[3] Maar is dat terecht? Singapore is het beste voorbeeld van een meritocratisch land dat zich vanaf de jaren zestig heeft ontwikkeld van een zompig vissersdorp tot een van de meest welvarende naties. Er bestaat een directe relatie tussen innovatie, welvaart en een meritocratisch systeem. Door een meritocratische bril krijgt ook veel een andere draai. Migranten zijn dan niet zomaar gelukzoekers maar mensen met ondernemingszin die de kans moeten krijgen hun talenten in te zetten in hun nieuwe vaderland. (...)

Koester de meritocratie

[Redacted text block]

Vragen

- 1 Op welke vier gronden is het nieuwe kabinet *niet* gekozen?
- 2 Vanaf wanneer ontwikkelde Singapore zich tot een welvarende natie?
- 3 Noem uit alinea 2 drie signaalwoorden en geef aan welk tekstverband ze aanduiden.

Wat problematiseer ik hier?

- doelstelling bij leestaken
- raadpleegbaarheid van de tekst
- functie van de begripsvragen
- uitlijning tussen doelstelling en verwerkingstaak (vragen)
 - *Let wel:* typische vragen zoals we die stellen in de leesles!

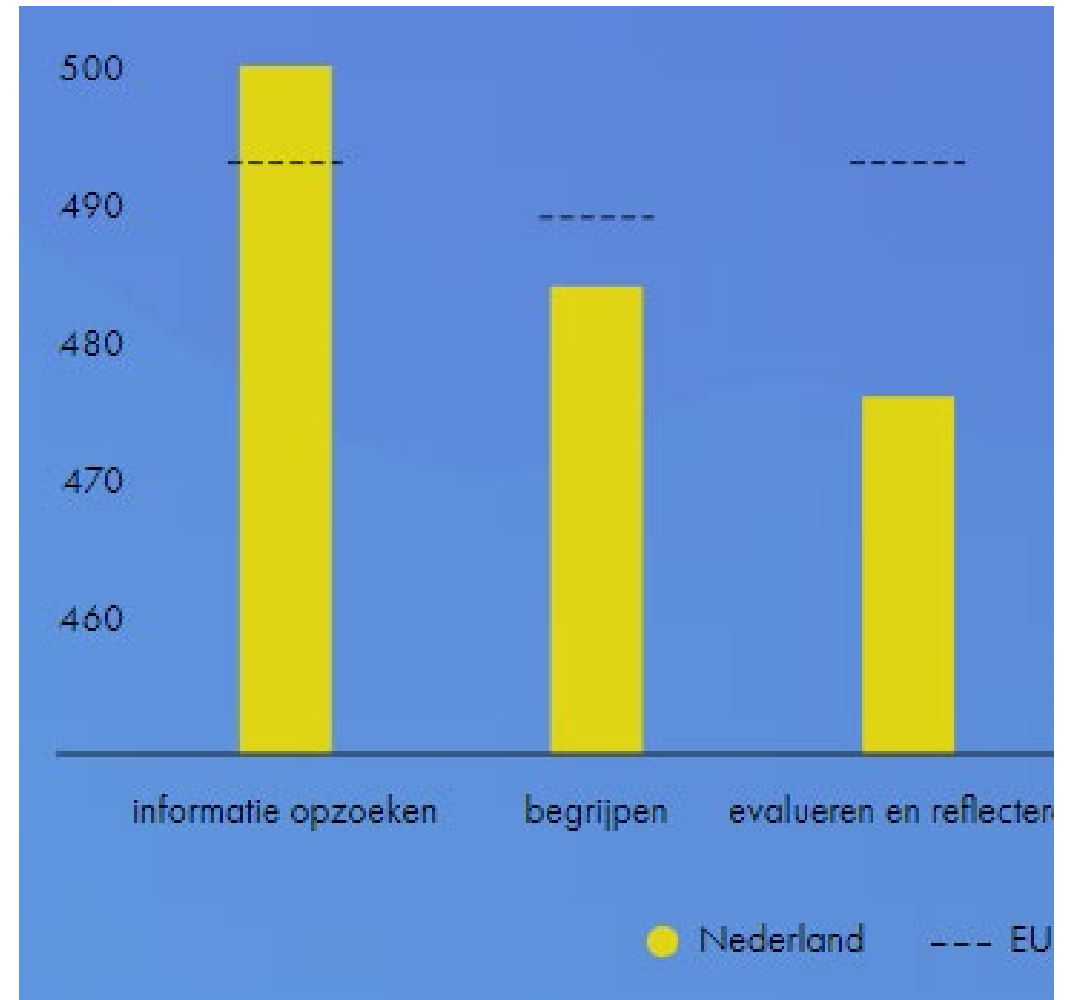
Het doel bepaalt (deels) het begrip

Merkte u hoe de opdracht uw begrip van de tekst stuurde?

- 1. Lezen ze oppervlakkig?*
- 2. Hoe leer je ze diep lezen?*

Dalende leesvaardigheid?

- **PISA (2018)**: Nederlandse 15-jarige is
 - relatief goed in informatie opzoeken
 - relatief zwak in evalueren/reflecteren
- **Pirls (2016)**: Nederlandse 10-jarige is
 - beter in het opzoeken van informatie dan in het integreren / evalueren van informatie

Oorzaak 1: verouderd leesonderwijs in Nederland?

- Weinig diversiteit in leesonderwijs in po/vo
- Vaak oefenen met teksten met vragen
- Focus op *single text*
- Contextloos lezen
- Weinig oog voor evaluatie en reflectie
- **Tekst met vragen:** leerlingen leren niet *zelfstandig* een tekst bestuderen
(ze leren vooral vragen beantwoorden ...)

The screenshot shows the LEESMEES website interface. At the top, there is a logo for 'LEESMEES' featuring a cartoon duck. Below the logo, there is a 'Lees voor' button with a play icon. The main content area displays a reading exercise titled 'Mijn leven met diabetes'. The text of the exercise is: '(1) Best irritant: wil ik lekker aanschuiven en beginnen met eten, moet ik eerst mijn spuit pakken. Voordat ik me kan storten op mijn bord patat met appelmoes moet ik namelijk insuline spuiten. Dat is mijn medicijn, want ik heb suikerziekte. Op vaste momenten, voor het avondeten bijvoorbeeld, moet ik het innemen. Ik ben er wel aan gewend, want ik ben nu tien jaar oud en heb de ziekte al mijn hele leven. Maar toch: soms zou ik graag wat normaler zijn. Dat ik niet altijd met mijn medicijnen in de weer hoef. Dat zou zoveel gedoe schelen...'. Below this, there is a second question: '(2) Ze noemen het ook wel diabetes. Het zit zo: in veel eten zit suiker. In fruit en aardappelen bijvoorbeeld. Suiker heb je nodig, want daardoor kan je lijf goed functioneren. Normaal gesproken'. To the right of the main content area, there is a sidebar with a blue background. It contains the text 'Vraag 1 / 15' and 'Wat is dit voor soort tekst?'. Below this, there are four radio button options: 'een informatieve tekst', 'een ervaringsverhaal', 'reclame', and 'een recensie'. At the bottom of the sidebar, there is a button labeled 'Volgende vraag'.

In hoeverre leren leerlingen zelfstandig lezen door de tekst met vragen?

(Quasi-)experimenteel onderzoek*

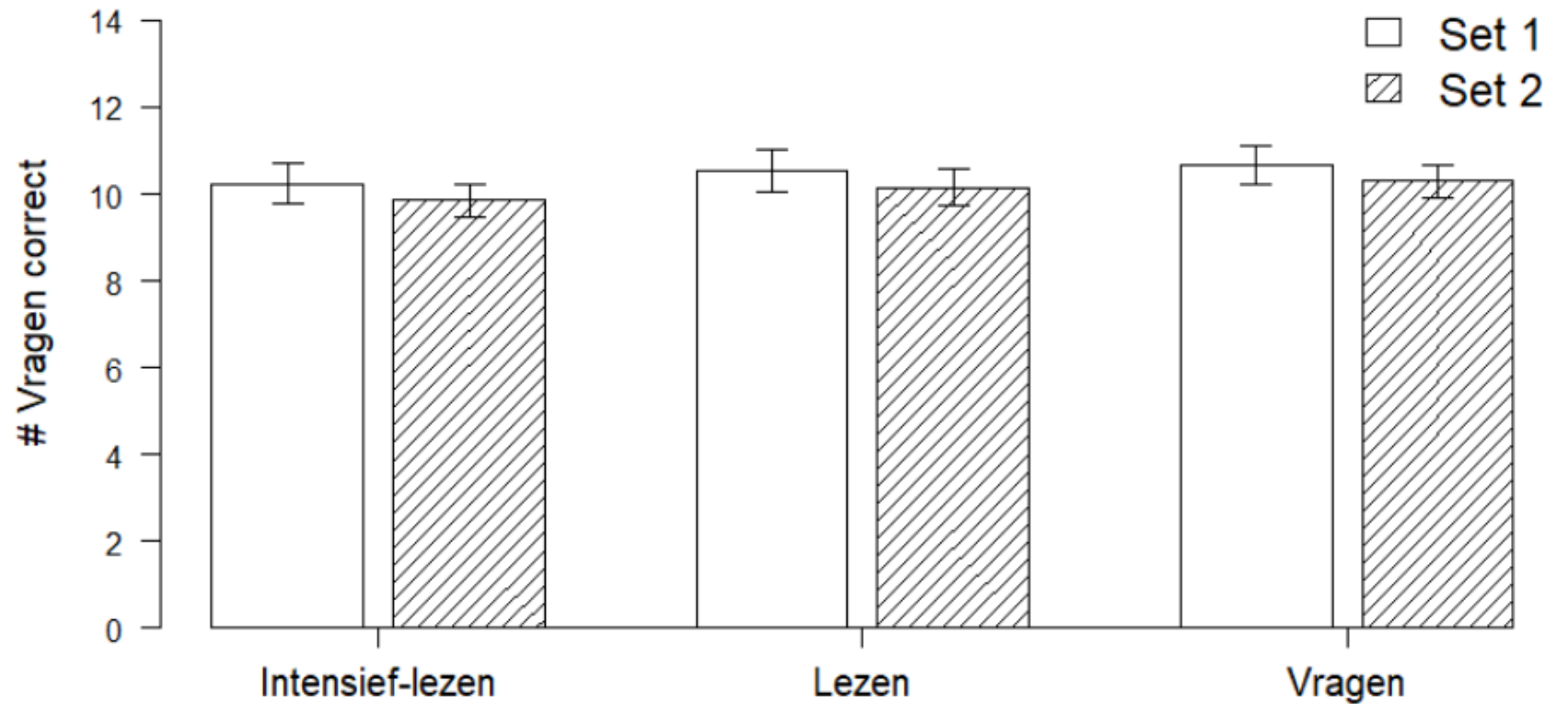
- leestoets onder vwo 5-leerlingen (N = 398)
- bestaand CSE-materiaal: twee sets van negen vragen
- dieper-begripsvragen
- status van het **vooraf lezen** gemanipuleerd, in drie condities:
 - 1) intensief tekst vooraf-bestuderen
 - 2) 'gewoon' tekst vooraf-bestuderen
 - 3) met de vragen beginnen

* Rooijackers, Van Silfhout, Schuurs, & Van den Bergh (2021)
winnaar van de prijs 'beste artikel in Pedagogische Studiën in 2021'

Resultaat

*** geen significant verschil**
in score tussen de drie
condities

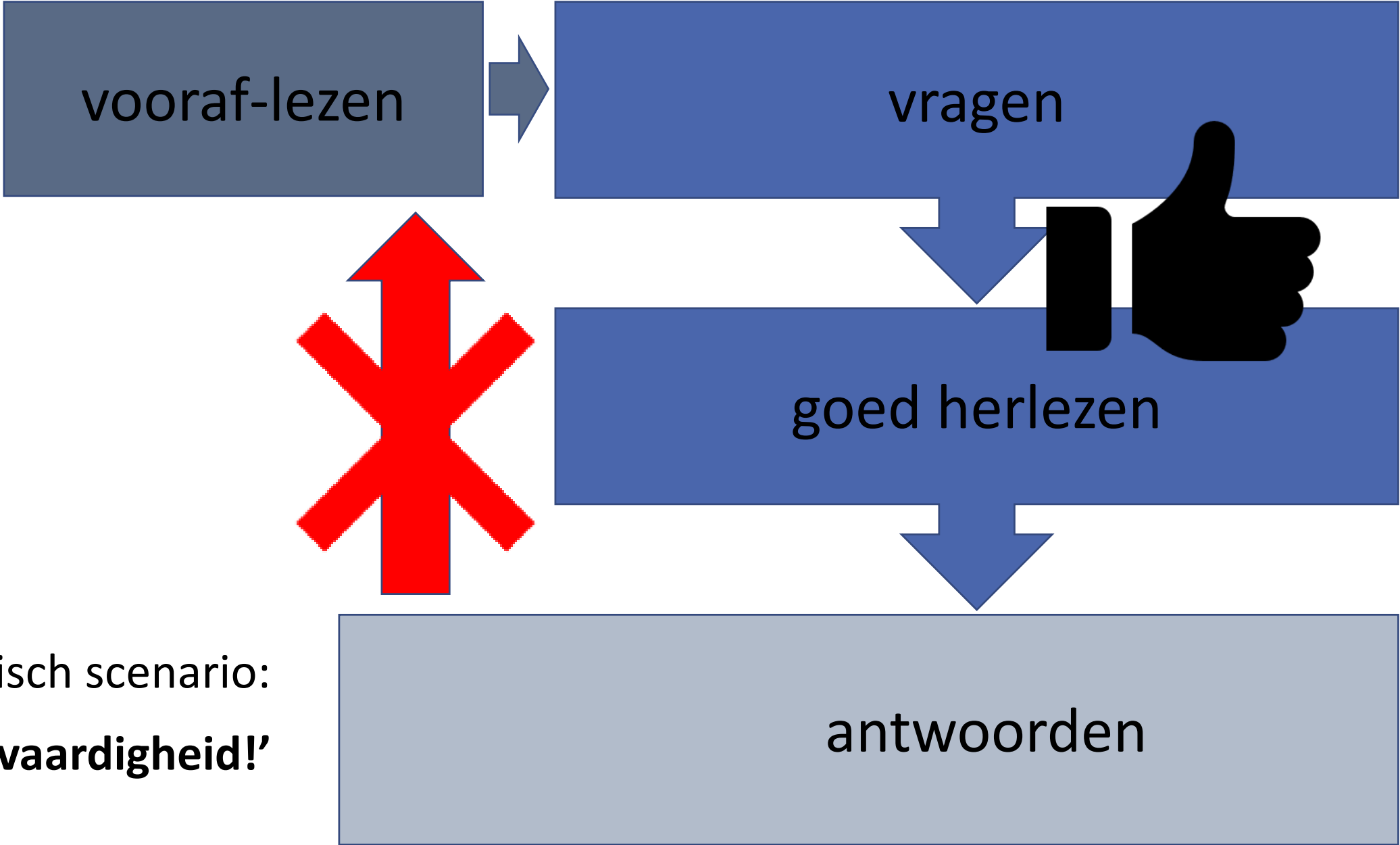
* conditie 3 ('begin met de
vragen'): absoluut hoogste
score!

Hoe dit (ontbrekend) resultaat te duiden?

Resultaten sluiten goed aan bij internationale onderzoeksliteratuur:

- ‘Gewoon’ vooraf-lezen draagt bij aan een betere beantwoording van de vragen.
 - Vooraf leest men met minimale inspanning want dat volstaat voor deze taak.
 - Vragen stellen bij een tekst triggert een diepere verwerking van de tekstinhoud.
 - Pas bij de taak (vragen) begint men met ‘dieper lezen’.
- Tekst met vragen: misschien als leestoets geschikt...
- **maar zeer beperkt als ‘leestrainingstaak’**

realistisch scenario:
'vraagvaardigheid!'

Oorzaak 2: ontwenning van 'diep lezen'?

Wetenschappers als Hayles (2012) en Wolf (2018):

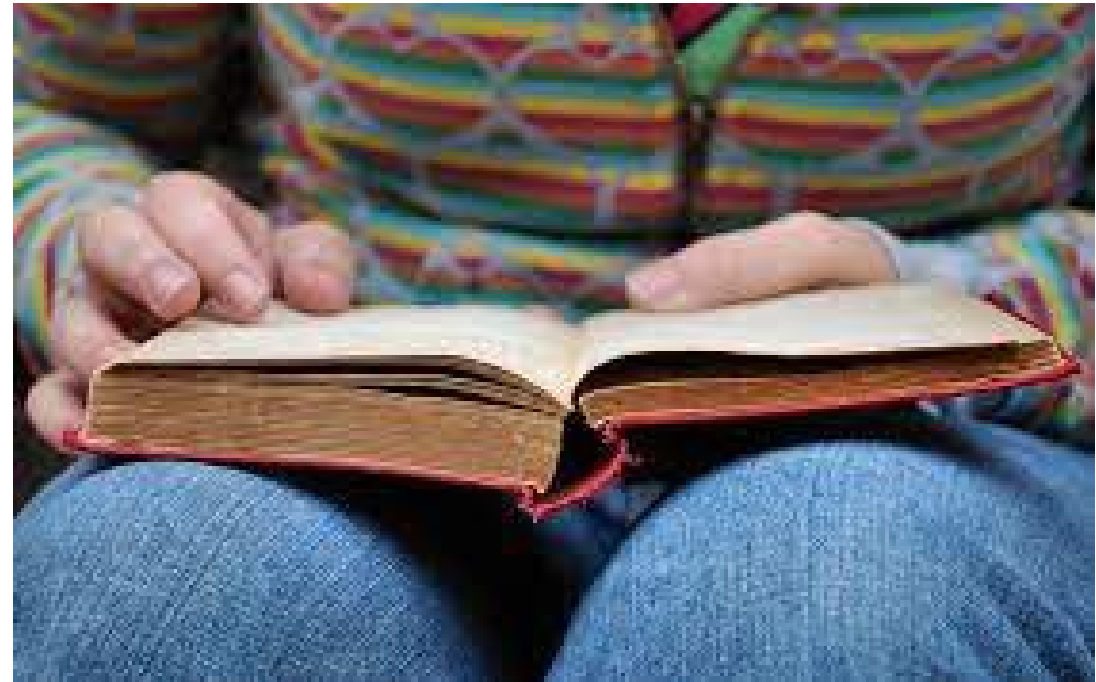
De moderne jongere

- doet door overvloedig toegankelijke informatie vooral aan *hyper reading*
- en minder aan *close of deep reading*

Nederlandse jongeren:

“besteden minder tijd aan ‘diep lezen’: het geconcentreerd lezen van langere teksten of boeken. Mede hierdoor gaat hun leesvaardigheid achteruit”

(Onderwijsraad & Raad voor Cultuur, 2019)

Diep lezen als te tackelen probleem:

Wat is diep lezen?

“the array of sophisticated processes that propel comprehension and that include inferential and deductive reasoning, analogical skills, critical analysis, reflection, and insight” (Wolf & Barzillai, 2009)

Bij diep lezen kun je

de gedachtegang van een tekst in eigen woorden weergeven, interpreteren, deduceren, kwaliteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid bepalen, etc.

Lessen tekstbegrip schoolvak Nederlands: focus op zuiver begrip

- Vooral aandacht voor de vraag 'wat staat er?'
- Minder oog voor interpreteren, deduceren, evalueren en reflecteren
- Waardoor 'diep begrip' vaak beperkt blijft

- 1. Oppervlakkig lezen?*
- 2. Hoe leer je ze diep lezen?*

Lessenserie ontwikkeld over diep lezen voor vwo 4-leerlingen

- **digitale lessenserie** van zes lessen
- over lezen van **zakelijke teksten**
- over de vraag
 - **wat** is diep begrip, **hoe** bouw je het op en **wanneer** gebruik je het (en waarom)?

→ *Lessenserie (6 lessen) afgenomen 701 vwo 4-leerlingen, op zeven middelbare scholen, door docenten Nederlands*

De zes ontwerpprincipes achter de lessenserie (1)

A. *niet* oppervlakkig
maar **diep** begrip
opbouwen:

- door alleen taken aan te bieden die hierop aansluiten
- inhoudelijke vragen; geen lokaal tekstbegrip; geen analyse, etc.

B. *niet* het product
bij lezen centraal,
maar het **leesproces**

- door observerend leren
- via oogbewegingsfilmpjes van lezende leeftijdsgenoten

C. *niet* leesstrategie-
instructie, maar
doelmatig lezen

- ieder 'leest' anders
- reflecteren op de vraag of eigen of andermans (strategisch) leesgedrag tot diep begrip leidt

De zes ontwerpprincipes achter de lessenserie (2)

D. *niet* contextloos
maar **functioneel**
tekstbegrip:

- lezen naar aanleiding van een schoolse taak of opdracht

E. *niet* via vragen
maar **zelfstandig**
tekst bestuderen:

- door kern taak vooraf te expliciteren
- door na bestudering de tekst weg te halen

F. *niet* alleen doen
maar **reflecteren**
en dan doen:

- drie *duo's* van lessen: 1) observatieles, 2) werkles
- opbouwen van declaratieve, procedurele en conditionele kennis van diep begrip

Laatste (zevende) ontwerpprincipie (3)

- geen (heel) moeilijke teksten
- niet (heel) moeilijke opdrachten
- gericht op de gemiddelde vwo 4-leerling

En het werkt!

- Leraren en leerlingen reageren doorgaans enthousiast op het lesmateriaal
- Leerlingen geven zelf naderhand aan dat ze (veel) vaker ‘diep-leesgedrag’ zijn gaan inzetten bij lezen
- Leerlingen vertonen een hoger tekstbegrip na de lessenserie dan ervoor
- Maar: docenten moeten wel het gesprek leiden!

Zie: Rooijackers, Mantingh, Van Silfhout & Van den Bergh. (Te verschijnen). *Pedagogische Studiën*

Een sample!

Reacties deelnemende docenten

- “Ik ben blij met de lessen diep lezen. Het helpt mij als docent **om beter te duiden** waarom de ene leerling beter is in leesvaardigheid dan de ander. Het helpt leerlingen ook om **zicht te krijgen in het leesproces** en dat te spiegelen aan wat ze zelf kunnen.”
- “Het fijne aan de lessen vind ik dat leerlingen stap voor stap **gereedschappen** krijgen. Ook leuk bij de klassikale lessen is dat ze net als de proefpersonen zelf even **proefpersoon** zijn met dezelfde tekst. De onderwerpen van de teksten spreken ook genoeg aan.”
- “Ik vind het heel mooi om te zien hoe ze in zes lessen opbouwen naar vragen over het ontkrachten van argumenten en afleiden van tegenargumenten; van een vraag als ‘Doen we Schaufeli inhoudelijk recht door hem via deze tekst als een tegenstander te presenteren?’ word ik heel blij, **op zo'n niveau zijn we in klas 4 eerder niet aan de slag geweest.**”

Maar ... wat valt ook op?

- **Veel leerlingen houden zich niet aan de instructie dat ze teksten niet terug mogen lezen. (40%)**
- **Leerlingen klagen naderhand nogal eens erover dat ze ermee niet leren “de vragen beter te maken”.**
- **Leerlingen gaan heel wisselend met het lesmateriaal om (‘grote stappen, snel thuis’).**
 - voorbeeld: Leerlingen die consequent hun antwoorden controleerden, scoren duidelijk hoger dan leerlingen die dat nauwelijks doen

Conclusie?

Zo'n alternatieve leesdidactiek werkt dus ...

.... Maar leerlingen blijven makkelijk hangen in t vertrouwde!

- Richt je in je les meer op het denkproces van leerlingen bij lastige taken**
- Richt je in je les meer op evalueren en reflecteren**

Dit lesmateriaal?

Helaas ... nog niet raadpleegbaar!

We hopen t snel kosteloos aan te bieden ...

Welke adviezen geef ik graag mee voor je eigen leesles?

**In mijn proefschrift doe ik elf aanbevelingen... ik geef er hier
(samenvattend) vier!**

a) Van contextloos naar **betekenisvol** lezen!

Niet: lees deze tekst en maak de vragen ...

* soms: de 'expliciete' leesles:

- Voorzie leesopdrachten van een duidelijke context en een helder doel
- Laat verwerkingsopdrachten logisch volgen uit context en doel

* vaak: de 'impliciete' leesles:

- Integreer leestaken in andere taaldomeinen (schrijven, discussiëren, etc.)
- Of koppel leestaken aan leerinhoud binnen het schoolvak Nederlands (taalkunde, letterkunde, Ned. maatschappij)

b) Praat over **het leesproces**

* Een expliciete leesles?

- Richt je dan niet primair op het product (antwoorden op vragen)
 - Maar praat met elkaar over hoe je leest!
 - Modeling – maar focus ook op hoe leerlingen zelf lezen!
-
- Praat met elkaar over welke strategieën leerlingen tijdens het lezen gebruiken
(*en bespreek dan niet manieren van lezen – globaal, oriënterend, zoekend lezen – maar échte strategieën!*)
 - Praat met elkaar over hoe leerlingen structurelementen in de tekst kunnen gebruiken (signaalwoorden etc.)

c) Bied een **breed scala aan teksten en taken** aan

Niet steeds de kwaliteitstekst uit NRC ... en dan vragen erbij .. maar:

*** Ga uit van een breed scala aan teksten:**

- narratieve teksten (fictie: *waarom niet?*)
- alledaagse teksten (brief van gemeente, studiebeurs-aanvraag etc.)
- internetteksten (!)
- teksten met grafieken, tabellen, etc.
- havo/vwo bb: wetenschappelijke teksten

*** Ga uit van een breed scala aan taken:**

- samenvattingstaken
- sorteertaken en mindmaps
- argumentatietaken
- ordeningstaken van informatie uit meerdere teksten

d) Heb oog voor **hogere-orde-begrip**

* Niet steeds letterlijk begrip!

* Bied ook ruimte voor evalueren en reflecteren

Maak leerlingen 'informatiegeletterd', de 21^e-eeuwse vaardigheid bij uitstek (Kirschner, 2017)

→ meervoudig-tekstbegrip

- Leer ze selecteren, integreren en synthetiseren.
- Bespreek betrouwbaarheid, bruikbaarheid, kwaliteit.
- Tegenstrijdigheden tussen bronnen zien, kritisch nadenken over de gedachtegang in een tekst

**Wilt u het nog over het examen
Nederlands hebben?**

... zijn er nog vragen?

e-mail: patrick.rooijackers@cito.nl